

Μ Ε Λ Ε Τ Α Ι
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΕΝ Τῷ ΒΥΖΑΝΤΙΝῷ ΚΡΑΤΕΙ

Τὸ πρῶτον τμήμα τῆς παρούσης μελέτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν ΙΖ' τόμον τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (1941, σελ. 208 - 274), τοῦ ὁποῦ ἡ ἐκτύπωσις συνεπληρώθη κατὰ τοὺς πρώτους ζοφεροὺς μῆνας τῆς ἐχθρικής κατοχῆς. Ἐπανεκδομένου, μετὰ μακρὰν διακοπὴν, τοῦ περιοδικοῦ, καθήκον ἐθεωρήσαμεν νὰ συνεχίσωμεν, ἔστω καὶ κατὰ μικρότερα τμήματα, τὴν δημοσίευσιν τῆς πραγματείας. Κατ' ἀνάγκην τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' καὶ τὸ περὶ τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους κείμενον (*Partitio Romaniae*) θὰ διατηρήσουν τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφῆν, περιλαμβάνοντα ὕλικὸν χρήσιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν διοικητικῶν θεσμῶν καὶ τὴν γεωγραφίαν τῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ ΙΒ' λήγοντος αἰῶνος. Τὰ ἐπόμενα, ἀντικείμενον ἔχοντα τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους τῆς Νικαίας καὶ τῶν Παλαιολογείων χρόνων, παρασκευασθέντα δὲ μετὰ τὴν πείραν τὴν κτηθεῖσαν κατὰ τὰς τραχείας περιστάσεις τοῦ Πολέμου, θὰ ἔχουν χαρακτῆρα περισσότερον συνθετικόν. Λυπεῖται ὁ συγγραφεὺς διότι ἀναγκάζεται νὰ δημοσιεύσῃ τὴν μελέτην του κατὰ μικρὰ τμήματα, ἐλπίζει ὅμως ὅτι, βελτιουμένων γενικώτερον τῶν συνθηκῶν τῆς ἐκδόσεως, θὰ δυνηθῆ νὰ περιλάβῃ γενναιοτέρας συμβολὰς εἰς τοὺς προσεχεῖς τόμους τοῦ περιοδικοῦ. Ὅπως δὲ καὶ μετὰ συγκινήσεως ἀποβλέπει πρὸς τὴν ταπεινὴν ταύτην ἀπαρχὴν καὶ πρὸς τὴν ἐπανεκδοσιν τῆς Ἐπετηρίδος, ἡ ὁποία οἶονεὶ συμβολίζει τὸν πόθον πρὸς ἐπάνοδον εἰς εἰρηνικὰ καὶ δημιουργικὰ ἔργα.

λα') *Provincia Valachiae.*

Διὰ τῶν ὀνομάτων *Βλαχία*, *Μεγάλη Βλαχία*, ἐδηλοῦτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Θεσσαλία. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα σπανίως ἀπαντᾷ ἐν τῇ διοικητικῇ ὀρολογίᾳ, δηλοῖ δὲ κατὰ κανόνα τὴν Μακεδονίαν. Οὕτω ἐν χρυσοβούλλῳ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, ἐκδοθέντι κατ' Ἰούνιον τοῦ 1052, ἀναφέρεται ἡ *Θεσσαλιῶν ἐπαρχία*¹. Μολυβδόβουλλον τοῦ ΙΑ' αἰῶ-

¹ Actes de Lavra, τόμ. Α' σελ. 68.

νος ἀνῆκεν εἰς τὸν πατρίκιον Βάρδακ τὸν Ξιφιλῖνον, στρατηγέτην τῶν Θετταλῶν¹. Ἐπίγραμμα, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου, ἀφιεροῦται εἰς τὸν στρατηλάτην Θετταλῶν τὸν Κατακαλὸν² καὶ τέλος ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἐν Βεροῖα ναοῦ τοῦ «Ἁγίου Χριστοῦ» (1314-1315) γίνεται λόγος περὶ τοῦ «ἱστοριογράφου» Καληέργη, «ἄλλης Θετταλίας ἀρίστου ζωγράφου»³.

Μολονότι καὶ ὁ Κεκαυμένος⁴ καὶ ἡ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ⁵ ἐπανειλημμένως ἀναφέρουν τοὺς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν Βλάχους, τὸ ὄνομα *Βλαχία* εὔρηται τὸ πρῶτον παρὰ τῷ Ἑβραίῳ γεωγράφῳ καὶ περιηγητῇ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος Βενιαμὴν τῷ ἐκ Τουδέλης. Μαρτυρεῖ οὗτος ὅτι οἱ Βλάχοι ἐνέμοντο τὰ ὄρεινά τῆς χώρας, ὁπόθεν ὀρμώμενοι ταχεῖς ὡς αἴγες, κατήρχοντο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπεδίδοντο εἰς ληστείας⁶. Ἐν ἑλληνικῷ δὲ κειμένῳ τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ παρὰ Νικήτα τῷ Χωνιάτῃ: «ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ ἄλλος τις τὰ Θετταλίας κατέχων μετέωρα (=τὰ ὄρεινά), ἃ νῦν *Μεγάλῃ Βλαχία* κικλήσκειται, τοπάρχης ἦν τῶν ἐκεῖ»⁷. Ἀμφότερα τὰ κείμενα εἶναι πολύτιμα, διότι δεικνύουν ὅτι τὸ ὄνομα Βλαχία περιοριζέτο εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὅπου κατόικουν Βλάχοι.

Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ὀμιλήσωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ περὶ τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς Θεσσαλίας μετὰ τὸ ἔτος 1204, καταλέγομεν ἐνταῦθα καὶ τὰς ἀκολούθους μνείας τοῦ γεωγραφικοῦ ὄρου *Βλαχία*. Παρὰ τῷ Henri de Valenciennes: «et si vous octroie avoec, Blakie-le-grand, dont je vous ferai seignour, se Diu plaist et je vif»⁸. Παρὰ Γεωργίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ: «δοὺς δὲ αὐτῷ χρῆμα καὶ τριήρεις ἕξ περὶ Μεγάλῃν Βλαχίαν ἀφῆκεν, ὅρκους παρ' αὐτοῦ λαβὼν φρικώδεις...»⁹. Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Καρόλου τοῦ Β' (13 Αὐγούστου 1294), παρὰ τὸ πριγκιπᾶτον

¹ G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin, σελ. 167-168. Πρβλ. Στ. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέται, σελ. 471-472.

² Σπ. Λάμπρος, ἐν Νέφ Ἑλληνομνήμονι, τόμ. 16 (1922), σελ. 53-56.

³ Σ. Β. Κουγέα, Ἡ ἐκ Βεροῖας Βυζαντινὴ ἐπιγραφή, ἐν Ἑλληνικοῖς, τόμ. 9 (1936), σελ. 168.

⁴ Κεκαυμένου, Στρατηγικόν, σελ. 67,68,70,72-74,96. Πρέπει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι τῶν Βλάχων παλαιοτάτη μνεία εὔρηται εἰς τὰς Sagas τῶν Σκανδιναυῶν ἰσχυρῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ κατὰ τῶν Πητσειέγκων πολέμου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β': R. M. Dawkins, An Echo of the Norse Sagas of the Patzinaak War of John II Komninos, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientales et slaves, τόμ. 5 (1937), σελ. 246.

⁵ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ, Ε', 5 (Reifferscheid, τόμ. Α', σελ. 119).

⁶ Παρὰ Tafel, De Thessalonica eiusque agro, σελ. 473.

⁷ Νικήτας Χωνιάτης, σελ. 841 (Bonn).

⁸ H. de Valenciennes, ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ Βιλλεαρδουίνου, § 548.

⁹ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, τόμ. Α', σελ. 43 καὶ 61 (ἕκδ. Heisenberg).

τῆς Ἀχαΐας, τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἀλβανίας, ἀναφέρεται ἡ *Provincia Wlachia*¹. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως συχνότατα μνημονεύει τὸ ὄνομα *Βλαχία* (*Blaquie* ἐν τῇ γαλλικῇ διασκευῇ). Τὰ ὑπὸ τοῦ κειμένου τούτου παρεχόμενα στοιχεῖα ἐπιτρέπουν νὰ καθορίσωμεν τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας, τὰ ὁποῖα συμπίπτουν πρὸς τὰ σύνορα τοῦ μεσαιωνικοῦ κρατιδίου τῶν Νέων Πατρῶν. Πρὸς δυσμᾶς, ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου ἐχώριζε τὴν Βλαχίαν ἀπὸ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Ἰωαννίνων (*la contrée de la Ganine*)². Πρὸς νότον, ἡ ἐπαρχία ἔφθανε μέχρι τῶν Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης), «*le bel chastel de la Blaquie*»³, καὶ τῆς Λαμίας, ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς τὴν «εἰσοδὸν τῆς Βλαχίας», «*chastel dou Giton (Ζιτουίνι) qui est près de la Patre, a l'antrée de la Blaquie*»⁴. Περὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν συνόρου, πληροφοροῦμεθα ὅτι τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὴν θέσιν Κατακαλοῦ (*Catalalo*, ἐκ τῆς βυζαντινῆς οἰκογενείας Κατακαλῶν):

*ἐπέρασαν τὸ σύνορον, ὅπου χωρίζει ὁ τόπος
τοῦ βασιλέως ἐκ τὴν Βλαχίαν, Κατακαλοῦ τὸν λέγουν*⁵.

Ὁ συνοικισμὸς οὗτος εὕρισκετο πιθανώτατα παρὰ τὰ σημερινὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, δύναται δ' ἕως νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ σημερινὸν χωρίον *Κατάκαλη* τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν⁶.

λβ') *Episkepsis Dimitriados.*

Ἡ σημαντικωτάτη αὕτη θεσσαλικὴ πόλις, ἐπώνυμος τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, δὲν ἔκειτο, ὡς παλαιότερον ἐνομιζέτο, ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαιότερων Παγασῶν, τῶν ὁποίων τὸν

¹ *Acta Albaniae*, τόμ. Α', σελ. 155 (ἀριθμ. 523).

² *Livre de la Conqueste*, ἔκδ. J. Longnon, § 274, σελ. 98. Κατὰ τὸν Βίον τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Μετεώρου, οἱ Σταγοὶ ἐθεωροῦντο ὡς ὄριον τῆς Βλαχίας καὶ τῆς περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων: Ν. Α. Β ἐ η, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, ἐν Βυζαντίδι, τόμ. Α' (1909), σελ. 244: «ἔστι τι... πολύχινον ἐν μεθορίῳ κείμενον Ἰωαννίνων καὶ Βλαχίας». Πρβλ. καὶ σελ. 267.

³ *Livre de la Conqueste*, § 214, σελ. 77.

⁴ Αὐτόθι, § 877, σελ. 347.

⁵ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (ἔκδ. Π. Καλονάρου), στ. 3673·3674. Πρβλ. *Livre de la Conqueste*, § 277, σελ. 100: «...si entrerent par 'j' lieu que on appelle le Catalalo, la ou sont les bournes qui despartent la terre de l'empire et celle de la Blaquie».

⁶ Πρβλ. Ἀ. Δ ρ α κ á κ η - Σ τ. Κ ο υ ν δ ο ú ρ ο υ, Ἀρχεῖα περὶ τῆς συστάσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 1836·1939, καὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους, τόμ. Β' (ἐν Ἀθήναις, 1940), σελ. 519.

βίον φαίνεται συνεχίζουσα¹. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις, ὡς αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι, αἱ ὁποῖαι κατεστράφησαν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ Ζ' καὶ Η' αἰῶνος, ἡ Δημητριάς διετήρησε τὴν ἀκμὴν της καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον, παύει δὲ μνημονευομένη κατὰ τὸ ἔτος 1380, ὀλίγας μόλις δεκαετηρίδας πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως².

Περὶ τῆς διοικητικῆς θέσεως τῆς Δημητριάδος μετὰ τὸ 1204 θὰ γίνῃ ὁ προσήκων λόγος. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι παλαιότερον ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα Ἑλλάδος καὶ ἦτο ἀξιολογώτατον ἐμπορικὸν καὶ ναυτικὸν κέντρον. Ἐκεῖθεν οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν πέμπτην πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Σλάβων (περὶ τὸ ἔτος 634), ἐπορίσθησαν ἐφόδια³. Δεινὴν λεηλασίαν ὑπέστη ἡ πόλις κατὰ τὴν κατάληψίν της ὑπὸ Μουσουλμάνων πειρατῶν τῷ 902⁴, ἀπήχθαι δὲ τῶν γεγονότων τούτων ἔχομεν πιθανῶς ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἁγίου Βλασίου τοῦ ἔξ Ἀμορίου, ὅπου λέγεται ὅτι πλοῖόν τι μετέβη «δι' ἐμπορίαν τινά», «πρὸς τὰ τῆς Δημητριάδος μέρη»⁵. Εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ 902 ἀναφερόμενος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης (ἐν τοῖς Μετὰ τὸν Θεοφάνη, σελ. 506), λέγει ὅτι ἦτο ἡ Δημητριάς «πολλῶ πληθεὶ τῶν οἰκητόρων καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς μέγα κανχῶνται πόλεις τῶν ἔγγιστα ὑπεραιρομένη». Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὁ Κεκαυμένος μαρτυρεῖ ὅτι αὕτη ἦτο «πόλις τῆς Ἑλλάδος (τοῦ θέματος Ἑλλάδος) παρὰ θάλασσαν, ἀπὸ τε τῆς θαλάσσης καὶ τῶν κύκλωθεν βαλτῶν ἐξησφαλισμένη»⁶.

λγ') *Duo Almeri.*

Ἡ μεσαιωνικὴ πόλις τοῦ Ἀλμυροῦ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐν παλαιο-χριστιανικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Δ'-Ε' αἰῶνος: Μνημῖον Εὐσεβίως παρὰ Ἀρμυρὰ ἀποθανόντος⁷. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν (δεύτερον ἡμισυ τοῦ Ζ' αἰῶνος), ὁ Ἀλμυρός, κείμενος πιθανότατα εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τσεγγέλια ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Παγασι-

¹ Δ. Κ. Τ σ ο π ο τ ο ὺ, Δημητριάς ἡ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, ἐν Θεσσαλικοῖς Χρονικοῖς, τόμ. 2 (1931), σελ. 140 κέ.

² Αὐτόθι, σελ. 153 κέ.

³ Ο. Τ a f r a l i, Thessalonique des origines au XIVe siècle, σελ. 122 κέ.

⁴ Περὶ τῆς χρονολογίας βλ. C. de B o o r, Vita Euthymii (Βερολίνον, 1888), σελ. 103. Ὁ Η. Grégoire, ἐν τῇ κατατέρῳ μνημονευομένῃ μελέτῃ, σελ. 402, προτείνει τὸ ἔτος 897.

⁵ Η. Grégoire, La Vie de Saint Blaise d'Amorium, Byzantion, τόμ. 5 (1929-1930), σελ. 394-395.

⁶ Κ ε κ α υ μ έ ν ο υ, Στρατηγικόν, σελ. 28. Πρβλ. καὶ σελ. 34.

⁷ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὺ λ ο υ, Ἀλμυρός καὶ Θῆβαι αἱ Φθιώτιδες, ἐν Θεσσαλικοῖς Χρονικοῖς, τόμ. 4 (1933), σελ. 174-176.

τικοῦ κόλπου, ἐδέχθη τοὺς κατοίκους τῆς καταστραφείσης πόλεως¹. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁ Ἄλμυρός ἀναφαίνεται ὡς ἔδρα ἐπισκοπῆς ὑποκειμένης εἰς τὴν μητρόπολιν Λαρίσης².

Ἐνωρίτατα ἡ μεσαιωνικὴ πόλις ἀπέβη σημαντικὸν κέντρον διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου, ὡς μαρτυροῦν τὰ εἰς τοὺς Πισάτας καὶ τοὺς Βενετοὺς χορηγηθέντα ἐμπορικὰ προνόμια, ἢ ἐν αὐτῇ ὑπαρξίς πολυμελοῦς ἐβραϊκῆς παροικίας³ καὶ κυρίως ἡ ῥητὴ πληροφορία τοῦ Βενιαμὶν τοῦ ἐκ Τουδέλης, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ Θεσσαλικὸν τοῦτο πόλισμα, μέγα καὶ παραθαλάσσιον, παρεῖχε πρόσφορον «ἐμπόριον» εἰς τοὺς προσερχομένους Βενετοὺς καὶ Πισάτας καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἐμπόρους⁴. Ὁ Ἄλμυρός ἀντικατέστησε καὶ εἰς τοῦτο τὰς παλαιότερας Θήβας, τὰς ὁποίας ὁ Λίβιος ἀποκαλεῖ ἀκριβῶς *maritimum emporium*.

Μολυβδόβουλλον, εὐρεθὲν ἐν Ἄλμυρῷ, ἀπεδόθη εἰς τινὰ Μανουὴλ πατρίκιον καὶ στρατηγόν, ὁ δ' ἐκδότης ἐνόμισεν ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος προΐστατο τῆς Θεσσαλίας καὶ ἤδρευεν ἐν Ἄλμυρῷ⁵. Πάντα ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένων στοιχείων, διότι ἡ Θεσσαλία οὐδέποτε ἀπετέλεσεν ἰδίαν διοικητικὴν περιφέρειαν.

λδ') *Episkepsis Grevennicon et Fersalon.*

Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη περιελάμβανε τὴν ἀρχαίαν Φάρσαλον, ἡ ὁποία καὶ ὡς πόλισμα καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια διετηρήθη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ τὸ Γρεβενικόν. Τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ Γρεβενικοῦ καθορίζει τὸ ἀκόλουθον χωρίον τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς: «... καὶ καταλιπὼν (ὁ βασιλεὺς) δεξιόθεν τοῦ κάστρου Λαρίσης... τὴν τοῦ Λιβοτανίνου κλεισοῦραν διεληλυθὼς καὶ τὸν *Ρεβένικον* περικόψας καὶ διὰ τῆς καλουμένης Ἀλλαγῆς πρὸς τὸ εὐώνυμον τῆς Λαρίσης μέρος καταλαβὼν καὶ περιαιθρήσας

¹ Αὐτόθι, σελ. 176.

² Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ μεσαιωνικὴ Φθιώτις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μνημεῖα, ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 8 (1923), σελ. 38.

³ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαϊκῶν παροικιῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, ἐν Ἑπετ. Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 7 (1930), σελ. 261-262. Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ ο υ, Ἔργα, τόμ. Α' (ἐν Ἀθήναις, 1938), σελ. 612.

⁴ Παρὰ T a f e l, De Thessalonica eiusque agro, σελ. 474.

⁵ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, Μολυβδόβουλλα προερχόμενα ἐκ τοῦ νοτίου μεσαιωνικοῦ Ἄλμυροῦ, ἐν Byz. Zeitschrift, τόμ. 17 (1908), σελ. 137 κέ. Τοῦ α ὕ τ ο ὦ, Μολυβδόβουλλα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἄλμυροῦ, ἐν Ἑπετ. Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 3 (1926), σελ. 161.

τὴν ἅπασαν τοῦ τόπου θέσιν, χθαμαλότερον τὸπον κατανοήσας, ἐκεῖθι μετὰ τῶν συνεφερομένων αὐτῷ λοχῶν ἦν»¹.

Τὸ Ῥεβένικον τῆς Κομνηνῆς, ταυτιζόμενον μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου καὶ τῆς *Partitio Romaniae*² μνημονευομένου *Grevevenicon*, οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν Ῥαβέννικαν, ἐν τῇ ὁποία συνεκροτήθη, τῷ 1209, ἡ διάσκεψις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἡγετῶν τῆς Φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος. Ἡ Ραβέννικα αὕτη ἔκειτο πρὸς νότον τοῦ Ζιτουνίου (Λαμίας), ὡς ῥητῶς λέγεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' : «castrum de Situm (Ζιτουνίου) super Ravenica»³.

λε') *Episkepsis Domocu et Vesenis*.

Ἡ παλαιότερα ἱστορία τοῦ μεσαιωνικοῦ Δομοκοῦ εἶναι κυρίως γνωστὴ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Θανυμακοῦ, ἡ ὁποία ὑπήγето εἰς τὴν μητρόπολιν Λαρίσσης καὶ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Τακτικοῖς τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ⁴.

Ἡ πόλις τῆς Βεσαίνης, ἔδρα τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς⁵, ἔκειτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγυιᾶς, ταυτίζεται δὲ μετὰ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Δέσιανη⁶. Ἐν συλλογῇ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἀνευρέθη ἐπ' ἐσχάτων πολῦτιμον ἐπὶ μαρμαρόν ἐπίγραμμα, ἐν τῷ ὁποίῳ μνημονεύεται Εὐσταθίος τις «ὃς λάχεν ἄγειν γαῖαν τήνδε Βεσαίνης κυδάλιμος πρωτοσπαθάριος»⁷. Ὁ ἐκδότης ἀνήγαγε χρονολογικῶς τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν ΙΙ', ἐν μεταγενεστέρω δὲ δημοσιεύματι⁸ εἰς τὸν ΙΒ' - ΙΙ' αἰῶνα. Εἰς τὴν ΙΑ', καθ' ἡμᾶς, τὸ βραδύτερον ἑκατονταετηριδα πρέπει νὰ ταχθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ πρωτοσπαθαρίου Εὐσταθίου, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ τίτλος, τὸν ὁποῖον οὗτος ἔφερε, περιέλεσε

¹ Ἀ ν ν α ἡ Κο μ ν η ν ῆ, Ε', 5, τόμ. Α', σελ. 172, ἔκδ. Reifferscheid.

² T a f e l - T h o m a s, Urkunden, τόμ. Α', σελ. 487.

³ Πρβλ. T a f e l, De Thessalonica eiusque agro, σελ. 488 - 489. Τ. Δ. Ν ε ρ ο ὕ τ σ ο υ, Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 4 (1892), σελ. 88, σημ. 2. Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, ἐν Ἑπετ. Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 7 (1930), σελ. 260 - 261.

⁴ G e o r g i i C y p r i i, Descriptio orbis romani, ἔκδ. H. Gelzer, σελ. 78 (1652).

⁵ Ἐπίσκοπος Βεσαίνης ἀναφέρεται ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, παρὰ Κ. Σάθρα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. 5, σελ. 344 - 345.

⁶ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας, ἐν Θεολογία, τόμ. 13 (1935), σελ. 25 - 26.

⁷ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ ἐπισκοπὴ Βεσαίνης ἐν Θεσσαλίᾳ, Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου (ἐν Ἀθήναις, 1935), σελ. 201.

⁸ Ν. Ἰ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας, ἐν Θεολογία, τόμ. 13 (1935), σελ. 25.

εἰς ὀριστικὴν παρακμὴν καὶ ἀφάνειαν¹. Ἀτυχῶς ἡ ἐπιγραφὴ οὐδεμίαν ἀκριβῆ πληροφορίαν παρέχει περὶ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ Εὐσταθίου, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὴν διὰ βραβείων ἀξίαν τοῦ πρωτοσπαθαρίου. Ὅπως δὴποτε σημαντικὴ εἶναι ἡ εἶδησις, καθ' ἣν ἡ περιφέρεια τῆς Βεσαίνης διωκεῖτο ὑπὸ ἰδίου βασιλικοῦ ἀρχοντος.

λς') *Chartularata Ezeros, Drobrochuwysta et quae sub ipsa sunt villae.*

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ ἐγγράφου ἐμφανίζεται νέα διοικητικὴ ὑποδιαίρεσις, τὸ *χαρτουλαράτον*, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλας μνείας θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἡ διοικητικὴ αὕτη μονὰς εὕρισκετο, προφανῶς, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ χαρτουλαρίου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω πολιτικῶν λειτουργῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τοῦ θέματος, ἦτο ὁ χαρτουλάριος, ὑπάλληλος ἐντεταλμένος «τὴν τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν τε καὶ ἀναζήτησιν»². Ἡ εἰδικὴ αὕτη δικαιοδοσία καθίστα, φυσικά, τὸν χαρτουλάριον τοῦ θέματος ἀναρμόδιον διὰ τὴν διοίκησιν ὠρισμένων περιφερειῶν, νομίζομεν δ' ἐπομένως ὅτι τῶν χαρτουλαράτων προΐσταντο ἄλλοι οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι, οἱ χαρτουλάριοι τῶν ἀρχαίων ἢ ἔξω χαρτουλάριοι³ λεγόμενοι ἢ οἱ χαρτουλάριοι τῶν κτημάτων⁴, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐφ' ὅσον ἤθελεν ὑποτεθῆ ὅτι αἱ περιφέρειαι αὗται ἀπετέλουν μέρος τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου καὶ τοῦ Στέμματος.

Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα τῶν χαρτουλαράτων εἶναι σλαβικῆς προελεύσεως. Ὁ Ἐζερὸς (σλαβ. *ezero*—λίμνη. Πρβλ. τὴν σημερινὴν θεσσαλικὴν λίμνην Νεζερὸς καὶ τοὺς Ἐζερίτας Σλάβους τῆς Πελοποννήσου) εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία ἀνήκεν εἰς τὴν μητρόπολιν Λαρίσεως⁵. Ὁ πρῶτος γνωστὸς ἐπίσκοπος Ἐζεροῦ παρίστατο εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τοῦ 879⁶.

Προκειμένου τοῦ γεωγραφικοῦ καθορισμοῦ τοῦ χαρτουλαράτου Δοβροχουβίστας, ὁ Tafel παρατηρεῖ ὅτι ἀντὶ τῆς νοσοῦσης γραφῆς *Dobrochuwysta*

¹ Πρβλ. προχείρως G. O s t r o g o r s k y, *Geschichte des byz. Staates*, σελ. 259.

² Κατὰ τὰ εἰς Λέοντα τὸν Σ' ἀποδιδόμενα Τακτικά, Δ', 33.

³ J. B. B u r y, *The imperial administrative System in the ninth Century*, σελ. 87. F. D ö l g e r, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung*, σελ. 103.

⁴ Πρβλ. G. S c h l u m b e r g e r, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, σελ. 462 καὶ 484-485.

⁵ G e o r g i u s C y p r i u s, ἔκδ. H. Gelzer, σελ. 78 (1654).

⁶ F. D v o r n í k, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, σελ. 234.

προτιμητέος φαίνεται ὁ τύπος *Ῥαδοβίστιον*, ὁ ὁποῖος φέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Λαρίσσης¹. Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον ἔχει καλῶς, διότι ἡ ἐν αὐτῷ ἀναφερομένη Δοβροχουβίστα εἶναι γνωστὴ ἐκ διηγήσεως περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1149 γενομένης μεταφορᾶς τοῦ καλύμματος τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου: «... ἀλλ' ἐν χωρίῳ τοῦ θέματος Βερροίας, οὕτω πως λεγομένῳ *Δοβροχουβίστα*, ἀπέχοντι τῆς μὲν Θεσσαλονίκης ἱππικὰ δρόμου ἡμερήσια δύο, τοῦ δὲ κάστρου Βερροίας στάδια ὡσεὶ μιλίων δύο»². Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀναφέρεται τὸ χρυσοβούλλον τοῦ 1198 καὶ οὐχὶ εἰς τὸ *Ῥαδοβίστιον*, ὡς νομίζει ὁ Tafel.

λζ') *Tricala*.

Ὁ νεώτερος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας θεσσαλικῆς πόλεως Τρίκκης μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον ἐμμέσως παρὰ τῷ Κεκαυμένῳ, ὁ ὁποῖος μνημονεῖει τοὺς Τρικαλίτας Βλάχους³. Κατὰ τὸν αὐτὸν ΙΑ' αἰῶνα τὰ Τρικάλα ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς⁴, ἀφηγουμένης τὰ κατὰ τοὺς νορμανδικοὺς πολέμους.

Περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ νεωτέρου ὀνόματος τῶν Τρικάλων ἐγράφησαν πολλά. Ὁ G. Weigand⁵ ὑπεστήριξε τὴν σλαβικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν, περὶ τῆς ὁποίας ὅμως ἀμφιβάλλει ὁ ἐπ' ἐσχάτων γράψας περὶ τῶν σλαβικῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑλλάδος κ. M. Vasmer⁶. Τὴν ὀρθὴν ἐτυμολογίαν παρέσχεν ὁ κ. Ἄντ. Χατζῆς, ὑπολαβὼν τὸν μὲν τύπον *Τρίκαλος* (θεὰ) ὡς ἀρχαιότερον, τὸν δὲ τύπον *Τρίκκη* ὡς συγκεκομμένον⁷.

λη') *Provincia Larissæ*.

Ἡ σημαντικωτάτη θεσσαλικὴ πόλις ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἦτο μάλιστα πρωτεύουσα τοῦ θέματος,

¹ Tafel, *Symbolæ criticæ*, Α', σελ. 72.

² Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τόμ. Δ', σελ. 241.

³ Κεκαυμένου, *Στρατηγικόν*, σελ. 67.

⁴ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ, Ε', 5, Ε', 7, τόμ. Α' σελ. 169, 176 (Reifferscheid).

⁵ G. Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch · philologisch · historische Untersuchungen*, τόμ. Α' (ἐν Λειψία, 1894), σελ. 174.

⁶ M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, (ἐν Βερολίῳ, 1941), σελ. 98.

⁷ Ἄντ. Χατζῆς, *Τρίκαλος - Τρίκκη*, Ἐπιστημ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, τόμ. 3 (1940), σελ. 53-71.

ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἀκολούθου χωρίου τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ Κεκαυμένου : «ἕως γὰρ ἦν ὁ μακαρίτης μου πάππος ὁ Κεκαυμένος ἐν Λαρίσση, τὴν ἀρχὴν ἔχων τῆς Ἑλλάδος»¹. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1082, ὅτε ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Βοημούνδου, «τὸ κάστρον τῆς Λαρίσσης» ἐφυλάσσετο ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Κεφαλαῖ², εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξιος ὁ Α΄ «εἰς ἀνταμοιβὴν κόπων καὶ τροπαίων» παρεχώρησε γαίας ἐν τῷ θέματι Μογλαίνων³. Ἀγνοεῖται ἐὰν ὁ Κεφαλαῖς ἦτο στρατηγὸς Ἑλλάδος ἢ ἀπλοῦς ἀρχων τοῦ κάστρου.

λθ') *Episkepsis Platamonos.*

Τὸ φρούριον τοῦ Πλαταμῶνος, κείμενον κατὰ τὰς νοτιοανατολικὰς ὑπορείας τοῦ Ὀλύμπου περὶ τὰ σύνορα Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἀντικατέστησε πιθανώτατα τὴν ἀρχαίαν μακεδονικὴν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου. Τὸ μεσαιωνικὸν κάστρον, κτίσμα, ὡς φαίνεται, τῆς Φραγκοκρατίας, ὑποστάν κατὰ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἱκανὰς ἐπισκευὰς, σφίζεται σήμερον ἐν καλῇ καταστάσει παρὰ τὸ δμῶνυμον παραλιακὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον συνφικίσθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη⁴.

Ἡ πρώτη γνωστὴ μνεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ πολισματος εὗρηται ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ. Ἀκολουθῶς μνημονεύεται ὡς λατινικὴ ἐπισκοπὴ καὶ βραδύτερον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου⁵, κατὰ δὲ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐμφυλίων πολέμων⁶.

Ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τοῦ Πλαταμῶνος πρέπει νὰ μνημονεῦθοῦν πλὴν τοῦ κάστρου, τὰ ἐρείπια οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Heuzey⁷, ἐχρησίμευεν ἕως ὡς ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου, καὶ βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 1280⁸. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἀναφερομένη εἰς κτίσμα τοῦ «ναζιραίου

¹ Κεκαυμένου, Στρατηγικόν, σελ. 65.

² Ἀννα ἡ Κομνηνὴ ἡ Ε΄, 5, τόμ. Α΄, σελ. 169 κέ.

³ G. Rouillard-P. Collomp, Actes de Lavra, τόμ. Α΄, σελ. 110 (χρυσόβουλλον τοῦ 1086). Πρβλ. αὐτόθι, σελ. 101·104, 113·116. G. Rouillard, Un grand bénéficiaire sous Alexis Comnène : Léon Képhalas, Byz. Zeitschrift, τόμ. 30 (1929·1930), σελ. 444·450.

⁴ Ἀπ. Βακαλοπούλου, Τὸ κάστρο τοῦ Πλαταμῶνα, ἐν Μακεδονίαις, τόμ. 1 (1940), σελ. 58·76.

⁵ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, τόμ. Α΄, σελ. 62,84 καὶ 170 (Heisenberg).

⁶ Ἰωάννης Καντακουζηνός, τόμ. Β΄, σελ. 355, 383 καὶ 571.

⁷ L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, (ἐν Παρισίοις, 1860), σελ. 91.

⁸ A. Plassart, Inscriptions de Piérie, d'Émathie et de Bottiée, Bulletin de Correspondance Hellénique, τόμ. 47 (1923), σελ. 173 κέ.

Ἐπιφανίου», συνήφθη πρὸς τὸ γνωστὸν κιόνιον τοῦ Νεοφύτου¹, πιστεύεται δὲ ὅτι ἀρχικῶς εὑρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθηνῶν, ὁπόθεν, ἄγνωστον ὑπὸ ποίας συνθήκας, μετεκομίσθη εἰς Πλαταμῶνα².

*μ') Provincia Thracis et Macedonia et quæ in ea sunt episkopes
physicales et personales.*

Περὶ τοῦ θέματος Θρακίας καὶ Μακεδονίας δὲν θὰ γίνῃ ἐνταῦθα μακρότερος λόγος, ἔφ' ὅσον τὰ κατ' αὐτὸ ἐξετέθησαν λεπτομερέστατα εἰς τὰς μελέτας τοῦ κ. Στ. Κυριακίδου³. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι τὸ Θρακῶν θέμα, ἰδρυθὲν, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Κυριακίδου⁴, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 680 καὶ 686, περιελάμβανεν ἀρχικῶς τὰς παλαιὰς ἐπαρχίας Αἰμιμόντου, Εὐρώπης, Ροδόπης καὶ Θρακίας, «συνορεῖον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς πρὸς τὸ Ἰλλυρικόν, πιθανῶς κατὰ τὰ παλαιὰ αὐτοῦ ὄρια»⁵. Αἱ ἀνάγκαι τῆς ἀμύνης τοῦ ἐδάφους τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπέβαλον τὴν διχοτόμησιν τῆς ἀρχικῆς ταύτης διοικητικῆς περιφερείας καὶ οὕτω, ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους 802, διεμορφώθησαν δύο περιφέρειαι: τὸ θέμα τῆς Θρακίας μὲ πρωτεύουσαν πιθανώτατα τὴν Ἀρκαδιούπολιν καὶ τὸ θέμα Μακεδονίας, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν δμώνυμον ἀρχαίαν ἐπαρχίαν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν⁶.

Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα τὰ δύο θέματα ἐνοῦνται καὶ πάλιν καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἐνιαῖον θέμα τῆς Θρακίας καὶ Μακεδονίας. Ἡ ἀρχαιότερα γνωστὴ μνεία τῆς διοικητικῆς ταύτης περιφερείας εὑρεθῆται, κατὰ τὸν κ. Κυριακίδην⁷, ἐν χρυσοβούλλῳ τοῦ ἔτους 1074, ἀλλ' ἤδη ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, παραλλήλως πρὸς τὸν κριτὴν Μακεδόνων ἢ Μακεδονίας⁸, μνημονεῖ κριτὴν Θρακίας καὶ Μακεδονίας⁹. Κατὰ κανόνα τὰ μολυβδόβουλλα τοῦ ἠνωμένου θέματος¹⁰, ἀνήκουν εἰς τὸν ΙΑ' αἰῶνα.

¹ Περὶ τούτου βλ. τὴν τελευταίαν μελέτην τοῦ κ. Φ. Κορυλλέ, Τὸ κιόνιον τοῦ Νεοφύτου, ἐν Ἐπετ. Ἐταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 8 (1931), σελ. 143-156.

² Α. Ρ I a s s a r t, Αὐτόθι, σελ. 175 κέ.

³ Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 379 κέ.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 387-388.

⁵ Αὐτόθι, σελ. 388.

⁶ Αὐτόθι, σελ. 389.

⁷ Αὐτόθι, σελ. 431.

⁸ Παρὰ Κ. Σάφρα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', σελ. 272, 281, 375 καὶ 439.

⁹ Αὐτόθι, σελ. 487.

¹⁰ Ἀναγραφὴν βλ. παρὰ Κ υ ρ ι α κ ῖ δ η, Αὐτόθι, σελ. 440-442.

Εἰς τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον μετὰ τήσεως ἀκριβείας καὶ προσοχῆς συνήγαγεν ὁ κ. Κυριακίδης, προσθέτομεν τὰς ἀκολούθους πληροφορίες:

α') Ἐν ἰταλιωτικῷ λατινικῷ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 892 ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Λογγιβαρδίας πρωτοσπαθάριος Συμβατικός (πρόκειται ἄρα γε περὶ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Συμβατίου τῶν «Βασιλικῶν»;) φέρει τὸν πλήρη τίτλον «βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Μακεδονίας, Θράκης, Κεφαλληνίας καὶ Λογγιβαρδίας» (Ego Simbaticio imperialis protospatharius et stratigo Macedonie, Tracie, Cephalonie atque Longibardie)¹. Βεβαίως ἢ συγκέντρωσις τῶν ἀξιωματῶν τούτων εἰς ἓν πρόσωπον δὲν σημαίνει τὴν συνένωσιν διοικητικῶν περιφερειῶν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν ἔνταξιν τῶν θεματικῶν στρατῶν.

β') Ἀγιολογικὸν κείμενον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπιδρομὴν τῶν Ῥώσων τοῦ Ἰγῶρ, τῷ 941, ὁ Βίος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τοῦ Νέου, περιέχει τὰ ἑξῆς: «Τότε παρεγένοντο ἕξ ἀνατολῶν ὁ δομέστικος Πανθῆρ μετὰ τεσσαράκοντα χιλιάδας φωσσάτου, εἶτα ὁ Φωκάς ὁ πατρίκιος μετὰ πλείστου φωσσάτου τῶν Μακεδόνων, ὡσαύτως καὶ Θεόδωρος ὁ ἀγιώτατος στρατηλάτης, ὃ ἐπώνυμον Σπογγάριος, μετὰ στρατοῦ καὶ αὐτὸς πλείστου τῶν Θρακισίων» (sic)². Ὁ πατρίκιος Βάρδας Φωκάς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ ἁγίου, «μετ' ὀλίγον γενήσεται μάγιστρος καὶ δομέστικος τῆς βαρείας δυνάμεως τῶν σχολῶν»³, πατήρ τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Β', ἔλαβε πράγματι μέρος εἰς τὰς κατὰ τῶν Ῥώσων ἐπιχειρήσεις ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα καὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου Θεοφάνους⁴. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ ἀγιολογικοῦ κειμένου, καθ' ἣν ὁ Φωκάς προΐστατο τοῦ θεματικοῦ στρατοῦ τῶν Μακεδόνων. Εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ θέματος τῆς Μακεδονίας⁵ πρέπει ἐπομένως νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Βάρδας Φωκάς, ὁ ὁποῖος εἴτε μονιμώτερον εἴτε εἰδικῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς κατὰ τῶν Ῥώσων τοῦ Ἰγῶρ ἐστρατείας ἀνεμίχθη εἰς τὰ πράγματα τοῦ θέματος.

γ') Κατὰ τὸ ἔτος 1102 μνημονεύεται εἰς διασωθέντα πρακτικὰ τῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως ὁ πραιτὼρ καὶ ἀναγραφεὺς Θράκης, Μακεδονίας, Βολεροῦ, Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης⁶, διάφορος τοῦ ὁμωνύμου

¹ F. Trinchera, Syllabus græcarum membranarum, (Νεάπολις, 1865), ἀριθμ. 3, σελ. 2. Πρβλ. J. Gay, L'Italie méridionale et l'Empire byzantin, (Παρίσιος, 1909), σελ. 146.

² Παρὰ H. Grégoire, Saint Théodore le Stratélate et les Russes d'Igor, ἐν Byzantion, τόμ. 13 (1938), σελ. 292-293.

³ Ἀυτόθι, σελ. 292.

⁴ Πρβλ. St. Runciman, The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign (Cambridge, 1929), σελ. 111 κέ.

⁵ Παρὰ Κυριακίδη, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 487-488.

⁶ F. Uspensky, Mnenija i postanovlenija Konstantinopolskich po-

στρατηγοῦ καὶ κουροπαλάτου τῶν χρόνων ὡσαύτως τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ¹. Εἰς τὸν ἀναγραφέα Θράκης καὶ Μακεδονίας πρέπει, νομίζομεν, νὰ ἀποδοθῇ ἄνευ δισταγμοῦ τὸ ἕτερον τῶν ἐπ' ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου φερομένων δύο μολυβδοβούλλων, τὸ ἔχον τὴν ἐπιγραφὴν: «[Σὺ] δέσποινα, βοήθει μοι τῷ σῶ δούλῳ Ἰωάννῃ σεβαστῷ τῷ Ταρωνίτῃ»². Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ προσωρινὴ συνένωσις τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τῶν θρακικῶν καὶ μακεδονικῶν θεμάτων.

δ') Ἐπιστολαὶ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ μνημονεύουν τὸν βεστάρχη καὶ κριτὴν Μακεδονίας Χασάνην³.

ε') Σημειωτέον, τέλος, ὅτι τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ Μακεδονίας Λυκάστου πρέπει, συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας τοῦ Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου, νὰ ἀναχθῇ εἰς τὰ τέλη τῆς Θ' ἢ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος⁴.

μα') *Episkepsis Kerovachij Siliuvia. Episkepsis Zurlij et Theodorupleos. Episkepsis Messinis, Archadiupleos et Vulgarophigi.*

Ὡς ἐπεξήγησις τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀορίστως μνημονευομένων «episkepses physiques et personales», τῶν προσηρηθέντων εἰς τὸ θέμα Μακεδονίας καὶ Θράκης, παρατίθεται σειρὰ ἐπισκέψεων φερομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα γνωστῶν θρακικῶν πόλεων: τῶν Χοιροβάκχων, τῆς Σηλυβρίας, τῆς Τζουρουλοῦ καὶ Θεοδωρουπόλεως, τῆς Μεσσήνης, Ἀρχαδιουπόλεως καὶ Βουλγαροφύγου.

Οἱ Χοιροβάκχοι ἀναφέρονται ἐπανειλημμένως εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς⁵,

mestnych soborov XI i XII vv, v razdače cerkownych imušcest (charistikarij), ἐν Izvestija τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τόμ. 5 (1900), σελ. 31 καὶ 42.

¹ V. L a u r e n t, Les bulles métriques dans la Sigillographie byzantine, ἐν Ἑλληνικοῖς, τόμ. 6 (1933), σελ. 216-217 (ἀριθμ. 518). Οἱ τίτλοι καὶ τὰ δεδομένα τῶν σφραγιστικῶν μνημείων συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι οἱ δύο ὁμόνυμοι ἄρχοντες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθοῦν. Οὐχὶ ὀρθῶς ἐπομένως ὁ κ. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ η ς, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 331, γράφει ὅτι πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

² V. L a u r e n t, Ἀυτόθι, τόμ. 7 (1934), σελ. 299 (ἀριθμ. 677).

³ Παρὰ Κ. Σ ἄ θ α, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. 5, σελ. 272 καὶ 439.

⁴ Κ. Μ. Κ ω ν σ τ α ν τ ο π ο ῦ λ ο υ, Λύκαστος πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς Μακεδονίας, ἐν Ἀρχεῖφ τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ, τόμ. 7 (1940-1941), σελ. 5-6.

⁵ Τὰ σχετικὰ χωρία βλ. παρὰ T a f e l, Symbolæ Criticæ, Α', σελ. 75-76. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ μνεῖα (παρὰ Κ. Σ ἄ θ α, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 306).

ἔκειντο δὲ κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν Θράκην, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀθύρα (παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν, σημ. Μέγας Τζεκμετζές) καὶ Μέλανος, ὡς συνάγεται ἐκ χωρίου τοῦ ἱστορικοῦ Κιννάμου (σελ. 73 - 74, Βονπ) ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου (σελ. 85 - 86) γραφόμενα. Ὁ ποταμὸς Μέλας ἦτο, κατὰ τὸν Χωνιάτην, «οὐ πλατὺς τὸ ρεῖθρον, οὐ βαθὺς τὴν περαιοῦσιν», ἐνῶ δὲ κατὰ τὸ θέρος «λειψυδρῶν εἰ χαράδραν συνάγεται τεναγώδη», τὸν χειμῶνα «ραγδαίων ὑετῶν κατενεχθέντων ἐκ μικροῦ μέγιστος γίνεται καὶ προβάς ἐς βαθυδίην ἐκ πονηροῦ καὶ λακκαίου ἀνοιδάινεται ὕδατος...». Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α΄ ἀναφέρεται ἑπαρχος Χοιροβάκων ὁ Ἰωάννης ὁ Ταρωνίτης¹.

Μετὰ τὴν γνωστὴν πόλιν τῆς Σηλυβρίας (τουρκ. Silivri), ἤρχετο ἡ ἐπίσκεψις Τζουρουλοῦ καὶ Θεοδωρουπόλεως, περιλαμβάνουσα τὴν περὶ τὰς δύο θρακικὰς πόλεις χώραν. Ἡ Τζουρουλός, τὸ Τζουρουλὸν ἢ ἡ Τζουρουλόη, διατηροῦσα μέχρι τῆς σήμερον τὸ μεσαιωνικόν της ὄνομα (Τσορλοῦ), μνημονεύεται ὡσαύτως πλειστάκις εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς². «Τὸ πολίχιον» εἶχεν ἰδρυθῆ «ἐπὶ λόφου ἀνεστηκότος», ὃ δὲ κατὰ τὴν πεδιάδα ῥέων ποταμὸς ὠνομάζετο ἐπιχωρίως Ξηρόγυψος³. Ἡ Θεοδωροῦπολις εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὴ. Ἐκκλησιαστικῶς ἀπετέλει ἐπισκοπὴν ὑπαγομένην εἰς τὴν μητρόπολιν Ἡρακλείας⁴.

Ἐτέρα ἐπίσκεψις περιελάμβανε τὰς πόλεις Μεσσήνην, Ἀρκαδιούπολιν καὶ Βουλγαρόφυγον. Ἡ Μεσσήνη, διάφορος τῆς ὁμώνυμου θρακικῆς πόλεως τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν Μοσυνόπολιν⁵, ἔκειτο παρὰ τὴν Τζουρουλόν. Ἡ Ἀρκαδιούπολις, κτίσμα, ὡς φέρεται, τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Βεργουλίου (Bergulæ) οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνου, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὸ νεώτερον Λουλέ - Μπουρκαζ. Κατὰ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους τὸ θρακικὸν τοῦτο πόλισμα ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θράκης Εὐρώπης⁶, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν ἄραβος γεωγράφου (περὶ τὸ ἔτος 902) ἦτο πρωτεύουσα τοῦ Θρακικοῦ θέματος⁷. Τὸ Βουλγαρόφυγον, τέλος, εἶναι κυρίως γνωστὸν ἐκ τῆς δεινῆς ἡττης, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν παρ' αὐτὸ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα μαχόμενα κατὰ τοῦ Συμεῶν

¹ Ἀ ν ν α ἢ Κ ο μ ν η ν ἡ, ΙΓ', 1, τόμ. Β', σελ. 175 (Reifferscheid).

² Βλ. ταύτας παρὰ T a f e l, Ἀδόφι, σελ. 77 - 78.

³ Ἀ ν ν α ἢ Κ ο μ ν η ν ἡ, Ζ', 11, τόμ. Α', σελ. 260.

⁴ G e o r g i i C y p r i i, Descriptio, ἔκδ. H. Gelzer, σελ. 62 (1263).

⁵ Πρβλ. T a f e l, Via Egnatia, Β', σελ. 22 κέ. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Τὸ Παλίχιον ὄρος, ἐν Ἀθηνῶν, τόμ. 35 (1928), σελ. 224.

⁶ Ἰ ε ρ ο κ λ έ ο υ ς, Συνέκδημος, σελ. 1 (632,1, Burckhardt).

⁷ Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Βυζαντινὰ Μελέται, σελ. 388.

(896)¹. Ἐκ χωρίου τοῦ Ἀκροπολίτου (τόμ. Α', σελ. 125-126, Heisenberg) δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι τὸ Βουλγαρόφυγον ἦτο πλησιόχωρον τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ καὶ τοῦ Διδυμοτείχου. Ὁ Βελλεαρδουῖνος μνημονεύει αὐτὸ ὑπὸ τὸν τύπον Burgarofle².

μβ') *Provincia Cheronissi.*

Ἐπὶ ποίας συνθήκας ἡ θρακικὴ Χερσόνησος (Χερρόνησος) ἀπετέλεσεν ἰδίαν διοικητικὴν περιφέρειαν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ὁ κ. Στ. Κυριακίδης συνδέει τὴν δημιουργίαν τοῦ θέματος τούτου μὲ τὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία προέκυψεν εἰς τὰ θρακικὰ παράλια συνεπεία τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων καὶ τῶν πειρατικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Γενοואτῶν καὶ τῶν Πισσατῶν, καὶ μὲ τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1091 καὶ 1112 παραμονὴν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α' εἰς τὴν Αἴνον καὶ τὴν Καλλίπολιν³.

Ὅτι αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Τούρκων καὶ αἱ λεηλασίαι τῶν Γενοואτῶν καὶ τῶν Πισσατῶν κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῆς Χερσονήσου οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Νομίζομεν ὅμως ὅτι κατ' οὐσίαν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ δημιουργίας νέας περιφερείας, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς τροποποιήσεως τοῦ ἀμυντικοῦ συστήματος τῶν Στενῶν ἐπιβληθείσης ὑπὸ τῶν νέων στρατιωτικῶν προβλημάτων. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην φερόμεθα ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸ χρυσόβουλλον τοῦ 1198, τόσον λεπτομερὲς εἰς τὴν ἀπαρίθμησην τῶν μικρασιατικῶν περιφερειῶν, οὐδαμοῦ ἀναφέρει τι περὶ τῆς προστασίας τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου.

Εἶναι γνωστόν ὅτι παλαιότερον ἢ ἐπὶ μικρασιατικῆς ἀκτῆς κειμένη πόλις τῆς Ἀβύδου συνεχέντρωνε, πλὴν τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν καὶ τελωνειακῶν ὑπηρεσιῶν, σημαντικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Κατὰ τοὺς πρωίμους Βυζαντινοὺς χρόνους, τῷ 610, μνημονεύεται «κόμης τῆς Ἀβύδου»⁴. Βραδύτερον ἢ πόλις καθίσταται ἔδρα στρατηγοῦ καὶ κατεπάνω. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β', μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Σκοπίων (1019), ὁ βούλγαρος διοικητὴς τῆς πόλεως Ῥωμανὸς - Συμεὼν, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Πέτρου, ἔλαβε τὸν

¹ Περὶ τῆς παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον μάχης βλ. ἐπ' ἐσχάτων Γ. Τ. Κόλια, Ἡ παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον μάχη καὶ ἡ δῆθεν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (896), ἐν Ἀρχαίῳ τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἐθναυροῦ, τόμ. 7 (1940-1941), σελ. 341-362.

² Villehardouin, § 344 (ἔκδ. Faral, τόμ. Β', σελ. 154).

³ Στ. Κυριακίδου, Ἀυτόφθι, σελ. 433.

⁴ Θεοφάνης, τόμ. Α', σελ. 298 (de Boor). Πρβλ. Κ. Ἄμαντον, ἐν Ἑλληνικοῖς, τόμ. 1 (1928), σελ. 402.

τίτλον τοῦ πατρικίου καὶ πραιποσίτου καὶ διωρίσθη στρατηγὸς Ἀβύδου¹. Εἰς τὸν μάλισταρον καὶ στρατηγὸν Ἀβύδου ἀπευθύνεται ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ γραφεῖσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1055)², ὁ δὲ ἀμύντωρ τῆς Λαρίσσης κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βοημούνδου ἐπιχειρηθεῖσαν πολιορκίαν (1082), ὁ Λέων ὁ Κεφαλαῖς, διετέλεσε «κατεπάνω Ἀβύδου»³.

Εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Στενῶν ἀπέβλεπεν ὡσαύτως ἡ δημιουργία τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως Βοσπόρου, τῆς ὁποίας προϊστάτο στρατηγὸς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα δύο μολυβδόβουλλα τοῦ Γ' - ΙΑ' αἰῶνος:

α') «[Θ(εοτό)κε β(οήθ)ει] Ἀρκαδί[ω] (πρωτο)σπαθ(αρίω) κ(αὶ) στρα(τη)γ(ῶ) Βοσπό(ρου)»⁴.

β') «Ἰω(άννου) χα[ρ]τουλαρ(ίου) (καὶ) γ[ενικου]?... Χρ(υ)σοπόλεω (καὶ) [Βοσ]πό[ρο]ν»⁵.

Τῶν δύο τούτων περιφερειῶν οὐδεμίαν μνεῖαν εὐρίσκομεν εἰς τὸ Χρυσόβουλλον τοῦ 1198, εὐλόγως δὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι, κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, συνεπεῖα τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἐκ βορρᾶ ἀπειλῆς τῶν Πετσενέγκων, τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς ἀμύνης τῶν Στενῶν εἶχε μετατεθῆ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν. Πρέπει τέλος νὰ σημειωθῆ ὅτι εἰς παλαιότερους χρόνους αἱ οἰκονομικαὶ τοῦλάχιστον ὑπηρεσίαι τῆς Χερσονήσου εἶχον συναφθῆ πρὸς τὰς μεγάλας βάσεις τῆς νοτιοδυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Αἰγαίου. Τοῦτο προκύπτει ἐκ μολυβδοβούλλου τῶν χρόνων τοῦ Κώνσταντος τοῦ Β' (Κωνσταντίνου τοῦ Γ', 641 - 668) ἀνήκοντος εἰς τὸν ἀπὸ ὑπάτων Γεώργιον, κομμερκιάριον Καρίας, Λυδίας, Ῥόδου καὶ Χερσονήσου⁶.

¹ Σ κ υ λ ί τ ζ η ς - Κ ε δ ρ η ν ό ς, τόμ. Β', σελ. 455 (Bonn). Πρβλ. καὶ σελ. 479.

² Παρὰ Κ. Σάφρα, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 423.

³ G. R o u i l l a r d - P. C o l l o m p, Actes de Lavra, τόμ. Α' σελ. 110 (41,1).

⁴ G. S c h l u m b e r g e r, Mélanges d'archéologie byzantine, Α', σελ. 206-207. Κ. Μ. Κ ω ν σ τ α ν τ ο π ο ύ λ ο υ, Βυζαντιακά Μολυβδόβουλλα, σελ. 6. Ἡ γνώμη τοῦ Mordtmann ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κριμαϊκοῦ Βοσπόρου ἀποδεικνύεται τελείως ἀβάσιμος μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ μολυβδοβούλλου τοῦ Pantchenko.

⁵ B. P a n t c h e n k o, Katalog Molibdonulov, ἐν Izvestija τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τόμ. 13 (1908), σελ. 102.

⁶ M o r d t m a n n, Plombs byzantins, Revue Archéologique, τόμ. 33 (1877), σελ. 292. G. S c h l u m b e r g e r, Sigillographie de l'Empire byzantin, σελ. 264.

μγ') *Provincia Adrianupleos et Didimotichi.*

Τὸ πολυπαθὲς θέμα Μακεδονίας καὶ Θράκης ὑπέστη προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ νέαν κολόβωσιν διὰ τῆς δημιουργίας νέας διοικητικῆς περιφερείας μὲ κέντρον αὐτὴν ταύτην τὴν Ἰαδριανούπολιν, πρωτεύουσαν ἄλλοτε τοῦ θέματος Μακεδονίας, πιθανώτατα δὲ καὶ τοῦ ἡνωμένου θέματος Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Τὰ κατὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου τούτου θεματίου προσεπάθησε νὰ διευκρινήσῃ εἰς τὰς Βυζαντινὰς Μελέτας τοῦ ὁ κ. Στ. Κυριακίδης¹. Τὰ κείμενα μνημονεύουν δοῦκα Ἰαδριανουπόλεως τὸν Κωνσταντῖνον Ἰαριανίτην τῷ 1048 καὶ κατεπάνω Ἰαδριανουπόλεως τὸν Κατακαλὸν τὸν Τάραχνειώτην τῷ 1077². Οἱ ἀνώτατοι οὗτοι ἄρχοντες φέρονται διοικοῦντες τὰς στρατιάς Μακεδονίας καὶ Θράκης, εὐλόγως ἐπομένως εἶναι ἡ ὑπόνοια ὅτι αἱ φιλολογικαὶ πηγαί, αἱ ὅποια παρέχουν τὰς ἐν λόγῳ πληροφορίας, ἐδήλωσαν, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν τότε συνήθειαν, τὸ θέμα διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πρωτεύουσας. Δὲν θὰ ἠδυνάμεθα κατ' ἀκολουθίαν νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ὑπάρξεως ἰδίας διοικητικῆς περιφερείας Ἰαδριανουπόλεως, ἂν δὲν εἴχομεν, πλὴν τοῦ κειμένου τοῦ Χρυσοβούλλου τοῦ 1198, ἐξόχως διαφωτιστικοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ σειρὰν ὄλην σφραγιστικῶν μνημείων.

Οὐδὲν τῶν μολυβδοβούλλων τούτων ἀναφέρεται εἰς στρατηγόν. Ἐκ σφραγίδος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος (πιθανώτατα μεταγενεστέρας τοῦ ἔτους 1060) γνωρίζομεν τὸ ὄνομα τοῦ «Συμεὼν προέδρου καὶ κατεπάνω Ἰαδριανουπόλεως τοῦ Λογαριαστοῦ»³. Τρία μνημεῖα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἐκ προσώπου τῆς θρακικῆς πόλεως, ἅπαντα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος⁴. Τὸ ἐν τούτων, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν: «Κ(ύρι)ε β(οή)θ(ει) Νικολά(ω) ἐκ πρ(ο)σ(ώ)π(ου) Ἰαδρ(ιανουπό)λεως καὶ Φιλίπ(πουπό)λεως», μαρτυρεῖ περὶ τῆς προσωρινῆς συνενώσεως τῶν δύο περιφερειῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐκ προσώπου⁵. Ἄτερον σφράγισμα, τοῦ ΙΑ' ὡσαύτως αἰῶνος, ἀνήκεν εἰς τὸν «Νικήταν πρωτοσπαθάριον, ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος, κριτὴν ἐπὶ τοῦ Ἰπποδρόμου καὶ πραιτώρα Ἰαδριανουπόλεως»⁶.

¹ Στ. Κυριακίδου, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 430 κέ. καὶ 486.

² Αὐτόθι, σελ. 430-431.

³ Αὐτόθι, σελ. 440.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 439. Ὁ κ. Κυριακίδης γνωρίζει δύο μόνον μολυβδοβούλλα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἐκ προσώπου Ἰαδριανουπόλεως. Τὸ τρίτον, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἰω(άννου) [(πρωτο)α]ρχικ[ρήτ(ις)] (καὶ) ἐκ π[ρ]οσ[ώ]που] Ἰαδρ[ιανου]πόλ[εως]», ἐξεδόθη ὑπὸ Β. Ρ a n t c h e n k o, Ἐνθ' ἄνωτ., *Izvestija*, τόμ. 13 (1908), σελ. 93-94.

⁵ Στ. Κυριακίδου, Αὐτόθι, σελ. 439.

⁶ Αὐτόθι, σελ. 440.

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως πάντων εἶναι τὸ μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξίν τοῦ «Στεφάνου πατρικίου βέστου καὶ πραιτῶρος *Μακεδονίας καὶ Ἀδριανουπόλεως*»¹. Ἡ ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ συγκέντρωσις τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ πραιτῶρος τῶν θεμάτων Μακεδονίας καὶ Ἀδριανουπόλεως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον τεκμήριον τῆς κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα διχοτομήσεως τοῦ παλαιοῦ θέματος Μακεδονίας.

Εἶναι προφανές ὅτι καθ' ὅλην τὴν ΙΑ΄ ἑκατονταετηρίδα παρατηρεῖται σύγχυσις τις καὶ ἀβεβαιότης περὶ τὴν διοίκησιν τῆς μεγάλης θρακικῆς πόλεως. Ὑπὸ ποίας συνθήκας ἡ Ἀδριανούπολις μετὰ τοῦ Διδυμοτείχου ἀπετέλεσεν ἰδίαν περιφέρειαν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ὁ κ. Κυριακίδης ὑποθέτει ὅτι λόγοι ἐσωτερικῆς, καὶ δὴ δυναστικῆς πολιτικῆς, ὑπηγόρευσαν τὴν διχοτόμησιν τοῦ θέματος Μακεδονίας, διότι «ἡ Ἀδριανούπολις ὑπῆρξεν ἡ πατρὶς καὶ τὸ κέντρον πολυαρίθμων μεγάλων στρατιωτικῶν γενῶν, τὰ ὅποια εἶχον ἀποβῆ ἐπικίνδυνα διὰ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντας»². Δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ἄνευ ἀντιρρήσεων τὴν παρεχομένην ἐρμηνείαν. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπεδιώχθη πάντοτε ἡ πολιτικὴ τῆς ἰσορροπίας καὶ ὅτι πλείονες τῆς μιάς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν ἐπαρχιῶν ἐπληρέχθησαν διὰ λόγους ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὅμως περιπτώσει τὸ προέχον ζήτημα ἦτο ἡ ἄμυνα τῶν βορείων συνόρων καὶ ἡ δημιουργία προστατευτικοῦ κλοιοῦ περὶ τὴν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον περιοχὴν τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους. Τὴν ἀνάγκην συντόνων ἀμυντικῶν μέτρων καθίστα ἐπιτακτικὴν ἢ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Θ΄ τοῦ Μονομάχου (ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1048) ἐνταθεῖσα ἐπιθετικὴ δρᾶσις τῶν Πετσαεγγκῶν καὶ ἀκολούθως καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν λαῶν, τῶν Οὐζῶν, τῶν Κουμάνων καὶ τῶν Οὐγγῶν. Οὕτω, νομίζομεν, προσφρέστερον δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ ἀμυντικὴ ὁργάνωσις τῆς θρακικῆς χώρας διὰ τῆς διασπάσεως τοῦ θέματος Μακεδονίας καὶ τῆς δημιουργίας ἰδιαιτέρου θέματος Ἀδριανουπόλεως.

μδ΄) *Provincia Anchiali*.

Ἡ χειρόγραφος παράδοσις, ὁ *Liber Albus* καὶ ὁ *Liber Factorum*, παρέχουν τὴν γραφὴν *Provincia Anchiali* ἢ *Achyalii*. Ὁ Tafel, ἀρχικῶς μὲν εἰς τὰς *Symbolæ Criticæ* (Α΄, σελ. 83), ἀκολούθως δὲ εἰς τὴν γνωστὴν ἔκδοσιν τῶν *Urkunden*, διώρθωσε τὸ ὄνομα *Anchialium* εἰς *Branchialium*. «De Anchialo, γράφει, δικαιολογῶν τὴν διόρθωσίν του, *Ponte Euxini*

¹ Αὐτόθι, σελ. 439.

² Αὐτόθι, σελ. 432. Πρβλ. καὶ σελ. 486.

urbe maritima, in hoc Venetorum historiæ stadio nemo cogitabit. Lege *Branchialii*. Est Branchialium, Thraciæ meridionalis urbs, prope Callipolin ad Propontidem querendum»¹. Οὕτω τὸ ἄσημον καὶ ταπεινὸν πολισμάτιον τοῦ Βραγχιαλίου ἐγνώρισε τὴν ὑπερτάτην τιμὴν τῆς στρατηγίδος! Ἐννοεῖται ὅτι τόσον ἢ διόρθωσις ὅσον καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Tafel παρεχομένη δικαιολογία τῆς διορθώσεως εἶναι ἀυθαίρετοι ἐπινοήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν δεκταὶ εἰς νεωτάτας συγγραφάς².

Τὸ χωρίον τοῦ Χρυσοβούλλου τοῦ 1198 οὐδεμιᾶς διορθώσεως ἔχει ἀνάγκην, διότι ἡ ἐν αὐτῷ μνημονευομένη provincia Anchiali εἶναι ἡ διοικητικὴ περιφέρεια ἡ ἔχουσα ὡς κέντρον τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κειμένην ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Ἀγχιάλου. Μολονότι δὲ αἱ περὶ τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς πόλεως ταύτης πληροφορίες εἶναι ἔξοχος πενιχραί, γνωρίζομεν ἐκ ῥητῆς μαρτυρίας τῆς Ἀννης τῆς Κομνηνῆς ὅτι ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α' ὁ Τοῦρκος πρεσβυτῆς Σιαούς, δεχθεὶς τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, «κατὰ τὴν ἐσπέραν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεστάλη τὴν δουρικὴν ἐξουσίαν Ἀγχιάλου περιζωσάμενος»³. Ὡσαύτως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Βραῆ (1186), δώδεκα δηλαδὴ ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου, μνημονεύεται ὁ «διέπων τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀγχιάλου» Κωνσταντῖνος ὁ Σηθηάτος⁴. Εἶναι ἐπομένως φυσικὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα διοικητικὴ περιφέρεια τῆς Ἀγχιάλου διετηρήθη μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς πρὸ τοῦ 1204 περιόδου.

Ἐπὶ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δουκὸς τῆς Ἀγχιάλου ὑπήγοντο βεβαίως καὶ αἱ τρεῖς ἐπιφανεῖς πόλεις τῆς ἀκτῆς, ἡ Μεσημβρία, ἡ Δεβελτός καὶ ἡ Σαζόπολις. Πρὶν ἢ ἡ τελευταία αὕτη ἀναπτυχθῆ εἰς σημαντικὸν ἐμπορικὸν κέντρον⁵, τὴν πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν διαμετακομιστικὴν κίνησιν εἶχεν ἡ Δεβελτός, ἡ παλαιὰ Colonia Flavia Pacis Deultensium τῶν Ρωμαίων⁶. Ἰκανὰ εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα μολυβδόβουλλα τῶν κομμερκιαρίων Δεβελτοῦ Ῥωμανίας⁷. Κατὰ τὸν Η' ἢ τὸν Θ' αἰῶνα ἡ πόλις εἶχεν ἴδιον ἄρχοντα, ὡς μαρτυρεῖ δημοσιευθὲν σφραγιστικὸν μνημεῖον: «...α β(ασιλικῶ) σ[π](αθαρίω) (καὶ) ἄρχ(οντι) Δε[βελ]τ(οῦ)»⁸. Τῆς Μεσημβρίας εἶναι γνωστὰ δύο

¹ Tafel καὶ Thomas, Urkunden, τόμ. Α', σελ. 269, σημ. 4.

² Στ. Κυριακίδου, Αὐτόθι, σελ. 406, 429² καὶ 432.

³ Ἀννα ἡ Κομνηνὴ ἡ, Σ', 12, τόμ. Α', σελ. 216. Πρβλ. καὶ Σ', 9, σελ. 208.

⁴ Νικήτας Χωνιάτης, σελ. 505.

⁵ Κ. Κωνσταντινίδου, Ἡ Ἀπολλωνία Σαζόπολις νῦν καλουμένη, ἐν Θρακικοῖς, τόμ. 3 (1932), σελ. 161 κέ.

⁶ Πρβλ. Oberhummer, Develtos; ἐν Pauly-Wissowa, RE, ἐν λ., τόμ. 5¹, σελ. 260.

⁷ G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin, σελ. 112-113.

⁸ B. Pantchenko, Ἐνθ' ἀνωτ., ἐν Izvestija, τόμ. 13 (1908), σελ. 111.

μολυβδόβουλλα κομμερκιαρίων, τοῦ Κοσμᾶ ἀπὸ ὑπάτων γενικοῦ κομμερκιαρίου ἀποθήκης¹ Μεσημβρίας καὶ τοῦ κομμερκιαρίου Κωνσταντίνου², ἀμφότερα τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου Δ΄ τοῦ Πρωγωνάτου (668 - 685).

με΄) *Provincia Phylipurleos, Veroyis, Moras et Achridij.*

Ὑστάτη τῶν θρακικῶν περιφερειῶν ἀναφέρεται ἡ τῆς Φιλιππουπόλεως, Βερόης, Μόρας καὶ ᾿Αχριδοῦς. Τὸ θέμα τῆς Φιλιππουπόλεως ὑφίστατο ἤδη κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, φαίνεται δὲ πιθανῆ ἡ γνώμη ὅτι ἰδρύθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ᾿Ιωάννου τοῦ Τζιμισκῆ (969 - 976), καθ΄ οὓς ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς ἐνισχύθη διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως Παυλικιανῶν³. ᾿Αρχαιότερος γνωστὸς ἀρχων τοῦ θέματος εἶναι ὁ πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος ὁ Πέτρος, τοῦ ὁποίου ἡ μολυβδίνη σφραγίς διεσώθη εἰς δύο ἀντίτυπα⁴. Κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Βασιλείου τοῦ Β΄ ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἡ Φιλιππούπολις ἐχρησίμειεν ὡς ἀφρηρία καὶ ὀρηκτήριον τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων, διὰ τοῦτο δὲ ἐξέχουσαι στρατιωτικαὶ προσωπικότητες ἀνέλαβον κατὰ καιροὺς τὴν φύλαξιν αὐτῆς: ὁ Λέων ὁ Μελισσηνὸς (986), ὁ πατρίκιος ὁ Θεοδωροκάνος (998; - 1001), ὁ Νικηφόρος ὁ Ξιφίας (1001 κέ.), ὁ μετέπειτα νικητῆς τῆς μάχης τοῦ Κλειδίου (1014)⁵. Κατὰ τὸν ΙΑ΄ καὶ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα εὐρίσκομεν μνεΐαν τοῦ θέματος καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Καθ΄ οὓς χρόνους ἐπεχειρήθη ἡ τρίτη Σταυροφορία (1189) προΐστατο τῆς Φιλιππουπόλεως ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ δουκὸς καὶ ἀπογραφέως ὁ γνωστὸς ἱστορικὸς Νικήτας ὁ Χωνιάτης⁶. Τῷ 1194, μνημονεύεται ὡς στρατηγὸς ὁ ἐξάδελφος τοῦ ᾿Ισαακίου τοῦ ᾿Αγγέλου Κωνσταντῖνος⁷.

Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ ἔκτασις τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως. Πρὸς ἀνατολάς, ἡ διοικητικὴ αὕτη περιφέρεια ἤπτετο τοῦ θέματος ᾿Αδριανουπόλεως παρὰ τινὰ «τόπον» λεγόμενον Νεούτζικον⁸, τοῦ ὁποίου ὅμως

¹ Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀποθηκῶν τούτων βλ. G. Mille t, *Apothécarios, ἐν Byz. Zeitschrift*, τόμ. 30 (1929 - 1930), σελ. 430 κέ.

² G. S c h l u m b e r g e r, *Αὐτόθι*, σελ. 112.

³ Σ τ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, ᾿Ενθ΄ ἄνωτ., σελ. 425.

⁴ G. S c h l u m b e r g e r, ᾿Ενθ΄ ἄνωτ., σελ. 115. N. A. M o u c h m o v, *Sceaux inédits du moyen âge trouvés en Bulgarie*, ἐν *Bulletin de l'Institut archéologique bulgare*, τόμ. 5 (1928 - 1929), σελ. 240 - 241 καὶ 248 (βουλγ. μετὰ γαλλ. περιλήψεως). Πρβλ. Σ τ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ η ν, *Αὐτόθι*.

⁵ Σ τ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, *Αὐτόθι*, σελ. 423 - 424.

⁶ Ν ι κ ῆ τ α ς Χ ω ν ι ᾶ τ η ς, σελ. 526.

⁷ *Αὐτόθι*, σελ. 570. Πρβλ. Σ τ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ η ν, *Αὐτόθι*, σελ. 427.

⁸ *Αὐτόθι*, σελ. 571. Σ τ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, *Αὐτόθι*, σελ. 427.

ἀγνοεῖται ἡ θέσις. Εἰς τὰ βορειότερα μέρη ἔκειτο τὸ χωρίον Πετριτζὸς (παρὰ τὸ σημ. Βακκονο), ὅπου ὁ Γρηγόριος ὁ Πακουριανὸς εἶχε κτίσει τὸ ἱβηρικὸν μοναστήριον τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονίτισσης¹.

Μολονότι τὸ θέμα Φιλιππουπόλεως ἐκάλυπτεν ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς Φιλιππουπόλεως, τῆς Μόρας, τῆς Βερόης καὶ τῆς Ἀχριδοῦς, ἐν τούτοις ἡ διοικητικὴ αὕτη περιφέρεια ἐμφανίζεται διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων θρακικῶν πόλεων καὶ χωρῶν εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ 1198. Κατὰ τὸν κ. Ivan Dujsen, στηριχθέντα εἰς τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Μόρας ἐδηλοῦτο περιοχὴ τῆς Ῥοδόπης εἰς τὴν νότιον Βουλγαρίαν². Ἀκριβέστερον ὁ κ. Κυριακίδης ὥρισεν ὅτι αὕτη ἔκειτο βορείως τῆς Χαλκιδικῆς, «νοτίως τοῦ Ἐβρου καὶ δυτικῶς τοῦ Λιδυμοτείχου ἐντὸς τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τῆς Ῥοδόπης, δηλονότι περὶ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα...»³. Ἡ παλαιότερα μνεῖα τοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος εὔρηται ἐν τῷ Στρατηγικῷ τοῦ Κεκαυμένου, ὅπου ἐπακριβῶς ὀρίζεται ἡ θέσις τοῦ κάστρου: «ἔστι κάστρον ὀνομαζόμενον Μόρεια, μέσον Φιλίππου πόλεως καὶ Τριαδίτζης...»⁴. Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Κυριακίδου (σελ. 452), φαίνεται βέβαιον ὅτι ἡ Μόρα ἔκειτο μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Τριαδίτσης (Σόφιας) καὶ ὄχι εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἄρδα.

Οὕτω καταπίπτει καὶ ἡ γνώμη τοῦ Κωνσταντίνου Jirecek ὅτι τὰ ὀνόματα Ἀχριδῶ(ς) καὶ Μόρα δηλοῦν εἰς δύο διαφορετικὰς ἐποχὰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θρακικὴν περιοχὴν⁵. Εἰς τὴν πραγματικότητά τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι παράλληλα, ἐφ' ὅσον καὶ τὰ δύο μαρτυροῦνται κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, δηλοῦν δὲ δύο διακεκριμένας περιοχὰς. Ἡ Ἀχριδῶ ἔκειτο νοτιώτερον τῆς Μόρας ἐπὶ τοῦ ὀρεινοῦ συγκροτήματος τῆς Ῥοδόπης, πιθανώτατα μεταξὺ Μελενίκου καὶ Τζεπαίνης⁶. Ἡ ἐπισκοπὴ Ἀχριδοῦ, γνωστὴ ἐκ σφραγιστικοῦ μνημείου⁷, ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὡς ἐπισκοπὴ Μοραχριδῶν⁸.

¹ L. Petit, Typicon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétritzos (Bačkono) en Bulgarie, ἐν ἐπιμέτρῳ τῶν Viz. Vremennik, τόμ. 11 (1904), σελ. 9: «...εἰς τὸ θέμα τῆς Φιλιππουπόλεως ἐν τοῖς βορειοτέροις μέρεσι τοῦ του, ἐν χειμάρρῳ τινὶ ὀχυρῷ, ἐν τοῖς ὀρίοις τε τοῦ χωρίου διακεῖμενον, ὃ παρὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων ὀνομάζεται Πετριτζός...».

² I. Dujsen, Un metropolita di Morahridos nel sec. XIV, ἐν *Orientalia Christiana Periodica*, τόμ. 3 (1937), σελ. 273-274. Κ. Ἀ μ á ν τ ο υ, Μητροπολις Μοραχριδῶν, ἐν Ἑλληνικοῖς, τόμ. 10 (1937-1938), σελ. 52.

³ Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Αὐτόθι, σελ. 311.

⁴ Κ ε κ α υ μ é ν ο υ, Στρατηγικόν, σελ. 32.

⁵ C. Jirecek, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, σελ. 97-98.

⁶ Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Αὐτόθι, σελ. 448-450.

⁷ Πρβλ. V. Laurent, Bulletin de Sigillographie byzantine, ἐν *Byzantion*, τόμ. 5 (1930), σελ. 616-618. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Αὐτόθι, σελ. 513-514.

⁸ E. Kourilas-Fr. Halकिन, Deux Vies de S. Maxime le Kauso-

Ἡ Βερόη, ἡ μᾶλλον ἐκτεθειμένη περιοχή τοῦ «τετραμεροῦς» θέματος, εἶχεν ὡς κέντρον τὴν ὁμώνυμον πόλιν (σημ. Stara Zagora). Κειμένη ἐπὶ τῶν ὀδικῶν δικτύων τῶν φερόντων ἐκ τῶν διαβάσεων τοῦ Αἵμου πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὑπέστη ἐπανελημμένως τὰ πλήγματα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν¹. Τῷ 787, ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Σταυρακίου διὰ τὰς κατὰ τῶν Σλάβων νίκας «σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ δυνάμεως πολλῆς ἐπὶ τὴν Θράκην ἐπιφερομένη ὄργανα καὶ μουσικά, ἀπῆλθεν ἕως Βεροίας καὶ ταύτην οἰκοδομηθῆναι κελεύσασα ἐπωνόμασεν αὐτὴν Εἰρηνούπολιν»². Ἡ πόλις ἐγκατελείφθη τῷ 812³ καὶ ἐπανῆλθεν ὀριστικῶς εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν μετὰ τὰς νίκας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ.

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

---

kalybe, ermite au Mont - Athos (XIVe s.), ἐν *Analecta Bollandiana*, τόμ. 54 (1936), σελ. 100.

¹ Περὶ τῆς παλαιότερας ἱστορίας τῆς Βερόης βλ. O b e r h u m m e r, ἄρθρον Berhoia, ἐν *Pauly - Wissowa*, RE, τόμ. 3, στ. 306 κέ.

² Θ ε ο φ ἄ ν η ς, τόμ. Α', σελ. 457 (de Boor).

³ Αὐτόθι, σελ. 496.